

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК:94:323(498)“1918/1921”

© Ігор Піддубний (Чернівці)

**ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КОРОЛІВСЬКОЇ РУМУНІЇ В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ
(1918-1921 рр.)**

У статті автор розглядає процес створення нових політичних партій Румунії та встановлює умови їх діяльності. Робиться акцент на змінах у політичній системі Румунії, де помітну роль стали відігравати партії соціального спрямування, що діяли всупереч намаганням традиційних політиків утримувати політичне життя в рамках “соціального миру”.

Ключові слова: політичне життя, політична система, Цереністська партія, Національна ліга, Соціалістично-комуністична партія Румунії.

Піддубний І.

Политическая жизнь королевской Румынии в первые послевоенные годы (1918-1921 гг.)

В статье автор рассматривает процесс создания новых политических партий Румынии, раскрывая условия их деятельности. Делается акцент на изменениях в политической системе Румынии, где значительную роль стали играть партии социального направления, действующие вопреки попыткам традиционных политиков удерживать политическую жизнь в рамках “социального мира”.

Ключевые слова: политическая жизнь, политическая система, Цэрэнистская партия, Национальная лига, Социалистически-коммунистическая партия Румынии.

Piddubnii I.

Political life of Kingdom Romania during first after war years (1918-1921)

In the article an author examines the process of creation of new political parties of Romania and sets the terms of their activity. An accent is done on changes in the political system of Romania, where a noticeable role parties of social aspiration, that acted against the attempts of traditional politicians to retain political life within the framework of the “social peace”.

Keywords: political life, political system, Romanian Peasants' party, National League, Socialistic-communist party of Romania.

Соціальні потрясіння, які викликала Перша світова війна і революції у Європі, які змінили її політичну карту, принесли відповідні зміни і в країні Південно-Східної Європи. Саме у повоєнні роки відбувалися зміни, що їх мали намір провести ще на початку ХХ ст., але у довоєнний період так і не здійснили. Змінила війна і розстановку політичних сил у багатьох країнах, в тому числі і в Румунії. Потрясіння та кризи перших повоєнних років суттєво відбилися на політичному житті цієї країни і стали у більш пізній час предметом дослідження ряду істориків.

Так, у працях загального характеру докладно проаналізовано політичне життя Румунії у повоєнні роки. Зокрема, у колективній праці “История Румынии” дано характеристику економічної та політичної ситуації країни у кінці 10-х – на початку 20-х років ХХ ст.¹ Близькою за змістом та оцінками до цієї праці є “Очерки политической истории Румынии”². Дещо відрізняється за структурою та змістом загальна праця з історії Румунії, видана у перекладі російською мовою 2005 р.³ Політичне життя Румунії у повоєнні роки розкрито у праці М.Мушата та І.Арделяну. Монографія румунських істориків складається з нарису економічного та політичного життя Румунії, а також опису діяльності політичних партій у Румунії⁴. Еволюція політичних партій під час „декади Бретіану” розглядається і у багатотомному виданні “Istoria Românilor”⁵. Особливості політичного життя Румунії та процесу створення нових політичних партій вивчалися також румунськими істориками К.Кушнір-Мігайлович, В.Лівяну, І.Скурту та ін.⁶. Отже, політичне життя Румунії в перші роки після Першої світової війни є досить вивченим. З огляду на це мета даної статті – проаналізувати причини та умови зміни політичної системи країни на початку 20-х років ХХ ст. та встановити вплив подій 1918-1921 рр. на подальшу політичну діяльність провідних партій країни.

Фактичне завершення війни для Румунії збігається з евакуацією з її території німецьких військ та поверненням до Бухареста королівської родини та уряду. Проте цей приїзд 1 грудня 1918 р. (ст. ст.) був позначений виступами населення столиці, страйком, антиурядовими демонстраціями. Урядом було вжито суворих заходів, серед яких були не лише судове переслідування, заборона видань, але й розстріл 13 грудня 1918 р. (ст. ст.) демонстрації робітників⁷.

Останнє відбулося вже після прибуття до Румунії командувача Східної армії Антанти генерала Франше д'Еспре та страйку, що його розпочали 12 грудня 1918 р. робітники двох друкарень з Бухаресту. На цей же день призначалася нарада редакторів опозиційних та незалежних газет щодо можливості страйку проти цензури.

Вранці 13 грудня розпочався страйк робітників і після мітингу на вул. Св.Іоніке страйкарі вирішили йти до міністерства промисловості. На перетині з Каля Вікторіей солдати зупинили колону маніфестантів, але частина їх все ж по вул. Лютеранській та Каля Гривіцей пройшла до міністерства для подання вимог робітників. Ці вимоги склалися з економічних та політичних, які полягали у

вимозі встановлення демократичного республіканського ладу. В міністерстві погодилися прийняти економічні вимоги і демонстранти повернулися на місце мітингу, очікуючи нової демонстрації, призначеної на другу половину дня. Одночасно приймалося рішення, за участю І.Московіча, щодо проголошення загального страйку та протесту проти зосередження військ біля вул. Св. Іоніке. У зв'язку з зосередженням військ поблизу місця проведення зібрання навіть вважали за доцільне перенести збори в інше приміщення, але відсутність такої можливості та сподівання керівників на те, що уряд не піде на застосування сили проти робітників впевнили у можливості продовжити захід⁸.

Тим не менше впродовж 13 грудня урядові війська здійснили кілька заходів проти колон з маніфестантами. Зокрема, близько четвертої години в районі пл. Театральної солдати відкрили вогонь по маніфестантах. Після цього розпочався наступ солдатів на робітників, що перебували в будівлі на вул. Св. Іоніке, які проводили тут арешти. Дещо пізніше робітники C.F.R. та R.M.S., що зібралися на вул. Лютеранській, вимагали відведення військ та звільнення приміщення. Загалом за один день було вбито понад 100 осіб, поранено 200 та заарештовано 500 осіб. Арешти проводилися також у ніч на 27 грудня, коли в ув'язнення потрапили найактивніші учасники робітничих організацій. Проте вслід за Бухарестом арешти проводилися також у містах Ясси, Бакеу, Пятра Няц, Роман, Фелтічень, Фокшань, Александрія, Пітешть, Турну Северін та ін., чим уряд виконав ряд заходів, спрямованих проти революційного крила в робітничому русі. Ці заходи продовжилися дещо пізніше, коли уряд оголосив мобілізованими спершу залізничників та службовців пошти (15 грудня 1918 р.), а потім Рада міністрів прийняла рішення про оголошення на військовому становищі всіх підприємств (16 грудня 1918 р.).

Разом з тим уряд, запроваджуючи такі заходи, напевне не був переконаний у надійності військ. Так, після подій 13 грудня в ряді міст на вулиці були виведені французькі патрулі, а король Фердинанд I доручив генералу К.Коанде проконсультуватися з армійським командуванням щодо можливості застосування солдатів у подібних заходах⁹. Це було необхідним, оскільки продовжував тривати страйк, а у ряді міст відбулися виступи проти дій уряду. При цьому заходи протесту поєднувалися з виступами за економічні права робітників, як це відбувалося у Плоешть, Бреїлі, Галаці наприкінці 1918 – на початку 1919 р. Своєрідним піком протестів став похорон І.К. Фріму 27 січня 1919 р. у Бухаресті¹⁰. Впроваджувалися заходи контролю за робітничим та організованим рухом і у Трансильванії. Так, у січні 1919 р. тут було запроваджено військовим командуванням цензуру преси, заборонено будь-які зібрання політичних організацій та закрито їх осідки. Також було проведено арешти провідних лідерів робітничих організацій, а лідери соціал-демократів радили примиритися з ситуацією, що склалася¹¹. Виступи робітників у столиці та інших містах країни тривали впродовж 1919-1920 рр., дещо дестабілізуючи ситуацію в окремих регіонах країни.

Подібна нестабільність у соціально-політичному житті супроводжувалася частою зміною голів та складу Ради міністрів. Останній уряд воєнного часу, уряд генерала К.Коанде, діяв до 29 листопада (12 грудня) 1918 р. З 29 листопада (12 грудня) 1918 р. по 12 вересня 1919 р. діяв уряд І.І.К. Бретіану. Далі, впродовж двох місяців, уряд генерала А.Вейтояну, що поступився місцем уряду А.Вайда-Воеводи (1 грудня 1919 – 13 березня 1920 рр.). З 13 березня 1920 р. по 13 грудня 1921 р. країною управляв уряд генерала А.Авереску, якого 17 грудня 1921 р. змінив перехідний уряд під головуванням Таке Іонеску. Вже з 19 січня 1922 р. в країні розпочав діяльність уряд під головуванням І.І.К.Бретіану, що перебував при владі до березня 1926 р.¹²

Власне Румунія давно потребувала змін та проведення реформ, але лише в умовах політичної кризи правлячі кола розпочали процес реформування. Фактично першою стала виборча реформа. За декрето-законом від 16 листопада зі змінами від 22 грудня 1918 р. всі дорослі громадяни Румунії отримували право на участь у рівних, прямих та таємних виборах на основі пропорційного представництва. За декретом мали право обирати одного депутата від 30 тис. населення до палати депутатів та від 70 тис. осіб населення – одного сенатора. Передбачалося законом склад виборчих органів та умови їх діяльності під час виборів¹³. Слідом за прийняттям декрету про виборчу реформу було прийнято рішення про вилучення у державний фонд з подальшим продажем селянам землі. Так, фактично рішення з цього питання приймалося декрето-законом від 16 грудня 1918 р. Йому передував декрет від 15 грудня 1918 р. про експропріацію в національну користь сільських володінь та дещо пізніше – декрет про експропріацію земель у Бессарабії. Декрет від 15 грудня торкався земельних маєтків у Рєгаті та Бессарабії й визначав категорії володінь, що повинні були підлягати експропріації¹⁴. Декретом від 16 грудня 1918 р. визначалося завдання експропріації земель на державну користь, у ході якої збиралися вилучити 2 млн га землі. Ці землі збиралися отримати від експропріації земель з володінь корони, володінь приватних осіб, іноземців, хто володів маєтками більше, ніж 100 га. Окремими главами декрету передбачався порядок експропріації, використання

експропрійованих земель, сплати за землю¹⁵. Черговим став декрето-закон від 22 грудня 1918 р., яким передбачалося проведення експропріації земель у Бессарабії, де вилучалися землі державні, селянських банків, зарубіжних монастирів, земств, землі іноземців та орендовані безперервно у 1905-1918 рр. землі¹⁶. В обох випадках рішення мали політичний характер і проводилися з порушенням конституції 1866 р. Також проведення експропріації землі та характер наділення нею селян викликало невдоволення та нарікання з боку зацікавлених у процесі осіб¹⁷.

Та все ж політичні рішення свідчили про зміну ситуації в країні. В радянській історіографії період 1918-1921 рр. було прийнято трактувати як період революційного піднесення. В дечому він, безумовно, був таким, але разом з революційними виступами трансформувалася і політична система країни. До війни у політичній системі Румунії функціонували партії двох напрямків – ліберального та консервативного. Війна суттєво змінила ситуацію і фактично з війни Румунія виходила в умовах трансформації власної двопартійної системи влади. Це змушувало теоретиків політичних партій різних течій шукати вихід зі становища. В цьому відношенні активними були Н.Юрга, В.Маджяру, Ш.Зелетін, Д.Драгіческу та ін. Згадані особи виробляли програми діяльності та розробляли напрямки політичного розвитку нових партій і груп, вдосконалювали програми збережених партій. Загалом варто зауважити відповідні настрої Н.Юрги в плані проведення реформ у Румунії. Виробляв нову політичну ідеологію та здійснював пошуки в галузі соціології й ідеолог цереністського руху В.Маджяру. Працювали в цій галузі і близькі до ліберального напрямку Ш.Зелетін та Д.Драгіческу, які вдосконалювали програму дій та лінію поведінки лібералів. Останній, зокрема, був ініціатором вироблення демократичної програми лібералів¹⁸.

Проте найсуттєвішим зрушенням політичного життя Румунії стало витіснення з політичної арени консерваторів як дієвої партії. Проте війна, напевне лише прискорила цей процес, розпочатий на початку ХХ ст. кризою в партії. Щоправда, у березні-листопаді 1918 р. уряд консерваторів-прогресистів під головуванням А.Маргіломана діяв у країні як про-німецький. До його розробок належить і варіант аграрної реформи¹⁹. Продовжила свою діяльність і партія консерваторів-націоналістів. Представник партії Таке Іонеску став міністром закордонних справ в уряді А.Авереску. Демісія останнього привела Таке Іонеску до влади як Голову Ради міністрів 17 грудня 1921 р. 17 січня 1922 р. в парламенті Румунії О.Гога висловив протест проти цього уряду, який став причиною відставки уряду під головуванням Таке Іонеску²⁰.

Націонал-ліберальна партія з війни вийшла переможницею і власне з нею пов'язували ініціативу проведення аграрної реформи в Румунії. Її ідея була виголошена у листі-маніфесті І.І.К. Бретіану у вересні 1913 р. Слідом за цим мали обговорюватися у парламенті 21 лютого 1914 р. зміни до конституції Румунії, що дозволяли провести саму аграрну реформу. Проте повернутися до проблеми аграрної реформи партії змогли лише у 1918 р.²¹ Разом з тим Націонал-ліберальна партія проголосила себе “партією нації” та захисником всіх соціальних класів. Саме їй належить започаткування процесу реформ, який партія, власне її тодішній лідер, контролювала, навіть не перебуваючи при владі.

Діяльність повоєнного уряду націонал-лібералів була спрямована на закріплення результатів “Великого об'єднання”, що проходило досить складно. Свою роль тут відіграли Хотинське та Бендерське повстання, які стали результатом невдоволення місцевого населення діями румунської влади та дій ззовні (Бендерське повстання). Проте розправа з повсталими не дала позитивного іміджу уряду І.І.К. Бретіану. Крім того, румунська армія під час мирної конференції в Парижі діяла на території Угорщини, що впливало на позицію великих держав стосовно Румунії. Додавала труднощів також позиція румунської делегації на мирній конференції, що не дало змоги підписати Сен-Жерменський мирний договір Румунії 10 вересня 1919 р. і привело до демісії цього уряду²².

Помітну роль у трансформації політичної системи Регату відіграло створення 1 квітня 1918 р. в Яссах Народної Ліги. Фактично її створення було намаганням частини консерваторів залишитися на політичній сцені країни після послаблення впливу Консервативної партії. Лідером нової політичної організації став генерал А.Авереску, достатньо популярний у той час. До числа творців цієї партії належали К.Арджетояну, І.Гредіштяну, Е.Гога, В.Атанасіу та ін. У грудні 1918 р. була вироблена тимчасова програма нової політичної організації, яка стала більше засобом реалізації ідеалів А.Авереску, хоча діяльність партії спрямовувалася на задоволення інтересів всіх румунів без різниці у класовій належності²³. Та все ж якщо звернути увагу на програму Народної Ліги, то стане зрозумілим, на кого розраховували в ній. Центром програми було аграрне питання і експропріація за задумом лідерів Народної Ліги мала залишити “при житті” великі земельні володіння мінімум у 250 га. В цілому діячам новоствореної організації довелося на офіційному рівні, у парламенті, заявити про своє відокремлення від старих партій та діяльність на засадах соціальної гармонії²⁴.

Парламентські вибори 1919 р. для Народної Ліги пройшли на основі картелю з Консервативно-націоналістичною партією. Для новоствореної політичної організації досить звичною ставала спроба укладення виборчих картелів з іншими політичними організаціями. Таким чином, добивалися проходження до парламенту за рахунок голосів прихильників інших політичних організацій. Прихід до влади уряду А.Авереску у 1920 р. треба розцінювати більше як використання імені генерала та його партії, проте саме у 1921 р. врешті владнали питання з аграрною реформою на законодавчому рівні.

До числа нових політичних партій належала і Цереністська партія, яка у період між двома світовими війнами фактично замінила консерваторів у біпартійній системі політичної влади в Румунії. Ініціатором створення цієї партії був І.Мігалаке, який не вважав можливим створювати політичну партію, що діяла б на засадах соціальної гармонії. Його намірам були близькі прагнення сільських учителів, священників, селян. Як результат, 27 жовтня 1918 р. в громаді Урлуяска (Олт) за участі М.Іонеске-Бербекару було створено Цереністську групу. На її основі 4 грудня 1918 р. група вчителів, священників та сільських голів, що зібралися у Слатіні, вирішили заснувати Цереністську партію повіту Олт²⁵.

Фактично процес створення нової політичної партії вівся незалежно від бажання майбутнього її голови і першими засновувалися регіональні організації. Безумовно, не втрачав часу і І.Мігалаке, який впродовж квітня-листопада 1918 р. проводив відповідну діяльність, але не зумів використати для заснування нової партії Загальну асоціацію корпусу вчителів початкової школи. Коли під час наради 17 грудня 1918 р. було висловлено думку про неможливість використовувати Асоціацію як політичну організацію, то І.Мігалаке пішов у відставку. Наступного дня він брав участь у нараді за участю 160 делегатів від 8 повітів, де було обговорено і питання створення нової політичної партії. Саме там було проголошено утворення Цереністської партії Румунії та обрано Центральне бюро пропаганди, яке очолили І.Мігалаке та М.Іонеску-Бербекару. Новостворена організація залишалася слабкою та непідготовленою до самостійних дій, тому її засновники сподівалися на те, що нову партію очолить відомий політик. Серед тих, кого бажали бачити на чолі партії, були і Н.Іорга, і А.Авереску²⁶.

Створення політичних організацій, що мали класовий характер, йшло шляхом приєднання до організації І.Мігалаке інших політичних груп. Зокрема, для цереністської організації Мунтенії та Олтенії початок був пов'язаний з об'єднанням двох партійних організацій: Цереністська партія з'єдналася зі створеною у листопаді 1918 р. в Яссах Робітничою партією, оголосивши про близькість позицій обох партій. Саме з цієї причини 16 лютого 1919 р. було прийнято рішення про злиття двох партій на основі програми від 18 грудня 1918 р. та утворення Селянської і Робітничої партії (Partidul Țărănesc și Muncitor) до проведення з'їзду. На цей час Генеральна рада мала складатися з двох представників від кожної повітової організації. Після злиття обирався тимчасовий Центральний комітет Селянської і Робітничої партії, що складався з П.Бужора, І.Мігалаке, С.Попеску, М.Лунджану, М.Іонеску-Бербекару.

Після лютого 1919 р. об'єднання Цереністська партія отримала можливість кількісно та якісно збільшуватися. Престиж партії зростав і за рахунок вступу до неї викладачів університету. Особливо він збільшився навесні 1919 р. зі вступом у неї економістів І.Редукану та В.Маджяру. 23 червня 1919 р. вийшов перший номер газети "Țara Nouă", який редагував М.Іонеску-Бербекару. Надрукований у третьому числі газети "Проект керівних норм Селянської і Робітничої партії" оголошував можливість вступу до партії громадян, що раніше не брали участі в діяльності олігархічних партій. І.Мігалаке пояснював це положення бажанням не допускати в партію осіб, що раніше були членами інших партій і могли повести новозасновану старим шляхом.

Керівництво партії здійснював Центральний комітет, який складався з 5 осіб і очолювався головою. Організаційною та адміністративною роботою в ньому відав генеральний секретар. При потребі прийняття важливих рішень Центральний комітет скликав Генеральну раду партії, яка складалася з двох представників від кожної повітової організації. Генеральна рада обирала Центральний комітет і його голову. Повітові організації керувалися комітетом з 5 осіб, які очолювали голову. Найвищим органом для всіх рівнів був конгрес, на який обирали делегатів²⁷.

Оскільки творення самої партії було справою окремих організацій і не завжди ця діяльність пов'язувалася з Центральним комітетом, то з цієї причини було скликано 28-29 липня 1919 р. у Бухаресті нараду за участю ініціаторів та повітових керівників. На ній були присутні представники організацій з повітів Влашка, Ілфов, Бузеу, Путна, Телеорман, Текуч, Бреїла, Олт, Арджеш, Мусчел, Димбовіца, Бакеу. На зібранні обмінялися і досвідом, і вирішили виробити норми для створення єдиної партії. Також обрано Генеральну раду Цереністської партії, до складу якої входили по два

члени від кожної повітової організації та Центральний комітет. 7 вересня 1919 р. в газеті опублікували “Інструкції для унітарної організації Цереністської партії”, які розвинули ідеї “Проекту керівних норм” та уточнили склад і функції керівних органів.

З наближенням парламентських виборів 1919 р. відбулися зміни в керівних органах партії, і до виконавчого комітету поряд з рядом старих членів увійшов і В.Маджяру, який досить швидко став провідним ідеологом партії. На нараді 21-22 жовтня 1919 р. окрім зміни складу керівних органів було прийнято “Декларацію принципів Цереністської партії”. Остання фактично пояснювала місію партії та містила ряд вимог стосовно аграрної реформи, соціалізації лісів, шахт, родовищ корисних копалин, автономії громад, заміни жандармерії “сільською поліцією”. Містилися в програмі і широкі вимоги у сфері фінансів, освіти, охорони здоров’я, вирішення житлових проблем. Також було внесено положення про боротьбу за легальність профспілок та визнання інших прав, передбачених Міжнародним статутом праці. Щодо національних меншин, то тут партія зобов’язувалася дотримуватися принципів, вказаних у Декларації, прийнятій 1 грудня 1918 р. в Алба Юлії, а фактично виступала за рівність усіх громадян незалежно від їх етнічного походження. До політичних вимог варто віднести вимогу збереження у парламенті лише Палати депутатів, що якоюсь мірою зближало в цій вимозі цереністів з соціалістами. Також вимагали визнання на законодавчому рівні права проводити референдуми з приводу важливих законів. Загалом програма мала на меті покращення загального становища мас і робилося це також у переддень виборів до парламенту²⁸.

Не зумівши і не побажавши укласти виборчий картель з іншою партією, цереністи пішли на парламентські вибори 1919 р. у 16 повітах, маючи в числі кандидатів переважно вчителів та священиків. Вже під час виборів цереністи стали активно виступати проти консерваторів та лібералів, звинувачуючи їх в усіх повоєнних негараздах та труднощах. Особливі умови проведення парламентських виборів виявилися підґрунтям успіху цереністів, які здобули 61 мандат, тож вибори 2-6 листопада 1919 р. доцільно вважати часом політичного народження Цереністської партії. Перемогу керівництво партії вважало досить помітною, тому навіть запропонувало генералу А.Авереску розпустити Народну Лігу та очолити Цереністську партію. Однак генерал відмовився.

Після виборів цереністи провели заходи з політичної та організаційної консолідації партії і 18-19 листопада 1919 р. в Бухаресті відбулася нарада керівників та парламентаріїв від партії. Саме там вирішили, що вищим керівним органом партії стане Парламентська рада, а також було реорганізовано Центральний комітет. Партія стала на позицію виконання власної програми та вирішила співпрацювати для цього з усіма новими політичними групами. Як результат 25 листопада 1919 р. було створено Парламентський блок, до складу якого увійшли Цереністська партія, Націонал-демократична партія, Румунська національна партія, Цереністська партія Бессарабії, Демократична партія об’єднання. За погодженням між керівниками партій блоку на посаду голови Палати депутатів запропонували А.Вайду-Воевод, а на пост голови Сенату – П.Бужора. Вироблена була і програма діяльності блоку, яка носила буржуазно-демократичний характер²⁹.

Розкол у блоці стався під час формування уряду А.Вайда-Воевод, коли до складу уряду відмовилися увійти представники Націонал-демократичної партії та Демократичної партії об’єднання. Причина відмови полягала у неприйнятті положень Трактату про захист прав національних меншин, які мала підписати Румунія одночасно з підписанням Сен-Жерменського мирного договору. Для самої країни важливим стало обговорення проекту закону про аграрну реформу в Регаті. Останній пропагувався по селах депутатами та сенаторами від Цереністської партії. Досить рішуче виступали представники партії у питанні про жандармерію, а також пропонували амністію для соціалістів³⁰.

У березні 1920 р. відбулася демісія парламенту, в результаті якої Цереністська партія перейшла в опозицію. Проте саме в останній день роботи парламенту було представлено проект аграрної реформи від імені 200 парламентаріїв, які побажали показати, що такий проект є результатом народного волевиявлення. Тоді було внесено ще два законопроекти – про житло та професійні асоціації. Як результат – звинувачення цереністів у конфлікті з сувереном та закличках до революції³¹. У зв’язку з припиненням діяльності парламенту Цереністська партія спільно з Націонал-демократичною партією та незалежною групою Н.Лупу утворила Федерацію національної демократії на чолі з Н.Іоргою. Вже 25 березня 1920 р. парламент було розпущено, а керівництво Цереністської партії визнало необхідність створення сильної партії та змінило склад виконавчого комітету³².

Призначені на кінець травня – початок червня 1920 р. парламентські вибори принесли перемогу Народній партії. Причини її успіху полягали в належно організованій контрпропаганді, наявності влади на місцях та популярності серед населення Румунії лідера партії. Керівництво Цереністської партії напередодні виборів зробило заяву про готовність боротьби проти олігархічних партій спільно

з соціалістами, як це зробив І. Мігалаке у інтерв'ю газеті “Țara nouă”³³. Насправді Цереністська партія мала шанси пройти в парламент навіть поза контрпропагандою Народної партії. Хоча представники Народної партії і контролювали ситуацію, добившись перемоги в ході виборів, все ж Цереністська партія отримала 25 депутатських мандатів і перебувала за результатами на другому місці. Пояснювалося це рішучими заявами з приводу аграрної реформи, хоча результат у питанні з'явився дещо пізніше³⁴.

Особливу роль відігравали у повоєнний період представники соціалістичного руху, який поповнився представниками з новоприєднаних провінцій. Разом з тим позиція соціал-демократів багато в чому визначалася позицією самого керівництва. Так, у соціалістичному русі сильними були позиції австромарксизму, зокрема теорії “неокріпосництва” Геря. Позиція правих соціал-демократів полягала у визнанні можливості перемоги соціалізму в Румунії після перемоги соціалістичної революції в західних країнах. Також всередині цих кіл стійкою була ідея співробітництва робітничого руху з національною буржуазією для створення національної держави. Таку позицію займав і офіційний друкований орган соціал-демократів – газета “Adevărul”, яка писала про потребу підтримки націоналістів у реалізації національного ідеалу, відзначаючи, що нова держава має встановити для робітництва ті ж права, що мають робітники на заході Європи, а також наділити селян землею. Таким чином, реформісти у соціал-демократії займали позицію, що лише у єдиній румунській державі робітники повинні мати такі ж права, як у західних країнах, хоча й велася при цьому мова про потребу завершення національного об'єднання Румунії в умовах демократичного ладу.

Центристські позиції займали і такі лідери соціал-демократів, як Аврамеску, Крецулеску, Стронгар. Проте їх позиція полягала у критиці відкритої співпраці з контрреволюційною буржуазією та баченні об'єднання Трансильванії з демократичною і республіканською Румунією. Хоча центристи і критикували правих лідерів соціал-демократів, вони самі дотримувалися тактики обману мас революційною фразеологією, не допускаючи можливості революційної боротьби проти буржуазного режиму. Власні позиції центристи демонстрували через газету “Înainte” (Тімішоара), відзначаючи іноді небажання скочуватися до більшовизму у методах діяльності. Впродовж грудня 1918 р. центристи з числа трансильванських соціал-демократів організували Румунську інтернаціональну соціалістичну фракцію, маючи в своїй основі соціал-демократичні організації Банату та культурні кола робітників з Будапешта. У своїх виданнях вони наголошували на потребі встановлення республіки у Румунії, хоча і не подавали способів реалізації таких дій. У подальшому ряд прихильників боротьби за республіканський лад в Румунії були ув'язнені на багаторічні терміни перебування у в'язниці³⁵.

В умовах Великої Румунії соціалісти продовжили свою діяльність, спрямовану на участь у представницьких органах країни. Однак, взявши участь у підготовці до парламентських виборів 1919 р., вони на надзвичайному конгресі 13-14 жовтня 1919 р. прийняли рішення відмовитися від участі у виборах. Своє рішення пояснили небажанням боротися за місця у парламенті країни, що перетворилася на вотчину олігархії, вотчину однієї партії. Також звертали увагу і на необхідність боротьби за парламентаризм як зброю соціалістів і цю боротьбу збиралися продовжувати³⁶. Свої наміри соціалісти реалізували під час парламентських виборів 1920 р. Саме у цьому складі парламенту соціаліст з Буковини Г.Грігоровіч виступав з вимогою надати на Буковині рівних прав румунам та українцям, а депутат К.Кракалія вимагав провести плебісцит стосовно державної належності Буковини. Помітною подією 1920 р. став і Загальний політичний страйк, що відбувся у жовтні 1920 р. і став своєрідним піком боротьби організованого робітництва за власні права³⁷.

Кінець 10-х років ХХ ст. став часом формування румунськими громадянами нових політичних організацій лівого спрямування. Так, серед румунів-трансильванців, військовополонених в Росії такі організації почали з'являтися вже взимку 1918 р. У лютому 1918 р. виникла на основі Комітету дії румунської соціал-демократії Революційно-селянська партія. Метою цієї організації стала пропаганда серед полонених румунів та в районах населених румунами. Програма РСРП передбачала передачу влади в руки Рад робітників та селян, націоналізацію банків і промисловості, передачу всієї землі селянам, право народів самостійно вирішувати власну долю, рівні права для національних меншин. У березні 1918 р. з числа прихильників лівої ідеї було створено Румунську комуністичну групу, що діяла при РКП(б). З 24 березня 1918 р. ця організація стала видавати додаток до газети “Foaia poroșului” тижневик “Foaia țaranului”³⁸.

Наприкінці 1918 р. місцева влада відзначала наростання лівих настроїв серед населення Трансильванії, і румунські війська тут придушували виступи селян. У Банат з подібною метою в грудні 1918 р. було введено війська Сербії. Певним впливом у Трансильванії користувалися й діячі

Комуністичної партії Угорщини та Ардялу, які у листівках закликали до боротьби за встановлення режиму “народної диктатури” та за творення румунської національної держави з республіканським ладом. Вже тоді у Трансильванії спостерігалося протистояння між соціал-демократами та комуністами³⁹.

Під тиском представників комуністичних груп члени румунської інтернаціональної соціалістичної фракції скликали у Будапешті 31 грудня 1918 р. конгрес румунських соціалістичних фракцій Австрії, Угорщини та Ардялу. Місце проведення було обране через встановлення системи терору у трьох демаркаційних зонах. Участь у конгресі взяли 54 делегати від правих соціал-демократів, центристів, представників революційних кіл, проте це число могло бути більшим, якби не було терору у Трансильванії. Все ж було направлено делегатів з долини Жіу, Гунедоари, Брашова, Гелара, від організацій Банату. Керівництво конгресом очолили центристи, але комуністичні групи також намагалися впливати на ситуацію, зокрема через власний орган “Steagul Roșu”, вказуючи на бажання пропагувати принципи комунізму. На самому конгресі першим пунктом ішов розгляд питання про включення до керівної ради соціалістів Жуманки та Флуєраша. Хоча праві наполягали на визнанні такого входження, все ж конгрес його не визнав, оскільки більшість визнала цей крок співпрацею з контрреволюційною буржуазією. Резолюція конгресу з цього питання відзначила бажання мас боротися за завершення національного об’єднання в рамках демократичної республіки і навіть вимагала проголошення арделянсько-банатської республіки. Стосовно ж Жуманки та Флуєраша позиція центристів полягала у спробі визнати їх дії особистою помилкою. Зі свого боку представники комуністичних груп через власну газету відзначали, що суд над “клікою Флуєраша-Жуманки” є судом над лідерами соціал-демократії. Серед пропозицій, що виникли в ході обговорення другого питання – тактика робітничого руху – з’явилася пропозиція членів комуністичних груп стосовно схвалення програми комуністичних груп, приєднання до Румунської комуністичної групи Угорщини і Ардялу та створення Комуністичного Інтернаціоналу. Програма комуністичних груп, озвучена на конгресі, полягала у встановленні диктатури пролетаріату у формі радянської республіки, конфіскації поміщицької землі та інвентарю, націоналізації промисловості і банків. Така пропозиція наštтовхнулася на критику з боку центристів, але більшістю голосів делегати (32 проти 54) продемонстрували приєднання до Румунської комуністичної групи. Після цього вказана група залишила конгрес. У січні 1919 р. як результат цього конгресу сформувалася Румунська комуністична федерація Австрії, Угорщини, Ардялу і Банату, початковим завданням якої стала соціальна революція в Румунії, у ході якої мали вирішити питання завершення національного об’єднання. Дещо пізніше дана група трансформувалася у Румунську комуністичну групу Угорщини і Ардялу. З цього часу його друкований орган “Steagul roșu” став видаватися накладом у 10 тис. прим.⁴⁰

Подібно до Трансильванії на Буковині перші комуністичні осередки виникли у листопаді 1918 р., але діяли як ліве крило соціал-демократів. Наприкінці 1918 р. відбулася нарада комуністичних груп, на якій було прийнято рішення про створення Комуністичної партії Буковини та обрано її тимчасовий виконавчий комітет. Улітку 1919 р. комітет КПБ визнав її складовою частиною КП(б)У та III Інтернаціоналу. На той час в організації нараховувалося 500 членів з 1920 р. на Буковині розпочала діяльність єврейська комуністична організація, яку мали намір включити до складу КПБ, але остаточного рішення з цього питання не прийняли. Майже одразу прихильники комуністичної ідеї зайняли непримириму позицію стосовно соціал-демократів⁴¹.

Процес створення комуністичних організацій у повітах Румунії поступово набрав широкого розмаху і впродовж 1920 р. ліві сили в СПР діяли в напрямку скликання конгресу з метою перетворення партії у комуністичну. Особливо активно така робота проводилася з грудня 1920 по березень 1921 р. В грудні 1920 р. делегація СПР відвідала Москву, де мала зустріч з В.Леніним. Власне під час засідання Генеральної ради СПР та загальної комісії профспілок Румунії 31 січня – 2 лютого 1921 р. було прийнято рішення про скликання у квітні 1921 р. партійного з’їзду. Згодом його перенесли на 8 травня 1921 р. З’їзд СПР розпочав свою роботу 8 травня 1921 р. в Бухаресті за участю 62 делегатів з правом 540 голосів. Серед 11 питань порядку денного були і питання ставлення до III Інтернаціоналу, перетворення СПР у КПр, національне питання та ін. Серед прийнятих резолюцій була і резолюція стосовно створення Соціалістично-комуністичної партії Румунії. Проте 12 травня 1921 р. влада заарештувала учасників з’їзду і організаційно нова партія оформилася дещо пізніше⁴².

Таким чином, період 1918-1921 рр. для політичного життя Румунії позначився важливими зрушеннями. В ході налагодження життя в післявоєнний період та в результаті “Великого об’єднання” в політичній системі країни розпочали діяльність нові партії. Період 1918-1921 рр. став часом не лише революційних подій у Румунії, але й періодом формування нової політичної системи,

в якій принцип дуалістичності було збережено. Помітну роль у житті країни відіграло і керівництво Націонал-ліберальної партії, завдяки якому встановилася нова система співвідношення буржуазних партій.

¹ История Румынии. В 2 т. /отв. ред. Лебедев Н.И. – Т.2: 1918-1970. – М.: Наука, 1971. – С.35-84.

² Очерки политической истории Румынии (1859-1944) /отв. ред. Минц И.И., Лебедев Н.И. – Кишинёв: Штиинца, 1985. – С. 218-259.

³ История Румынии /коорд. Поп И.-А., Болован И. – М.: Весь мир, 2005. – С.553-560.

⁴ Mușat M., Ardeleanu I. La vie politique en Roumanie: 1918-1921. – București: Editura Academiei RSR, 1978.

⁵ Istoria Românilor. Coordonator Scurtu I. – Vol. VIII: România întregită (1918-1940). – București: Editura Enciclopedică, 2003. – P. 221-244.

⁶ Cușnir-Mihailovici C. Mișcarea muncitorească din România între anii 1917-1921. București, 1960; Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluționare din România. – București: editura politică, 1960; Scurtu I. Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926). – București: Editura Literă, 1975

⁷ Див.: История Румынии. В 2 т. /отв. ред. Лебедев Н.И. – Т.2: 1918-1970. – М.: Наука, 1971. – С.38-39.

⁸ Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluționare... – P.615-619.

⁹ Ibidem. – P.620-623.

¹⁰ Ibidem. – P.625-626.

¹¹ Ibidem. – P.626-627.

¹² Alexandrescu I., Bulei I., Mamina I., Scurtu I. Enciclopedia de istorie a României. – București: MERONIA, 2000. – P. 104-106.

¹³ Див.: Decret-Lege pentru alegerea deputaților și senatorilor prin vot obștesc, obligator, egal, direct și secret pe baza reprezentanței proporționale din 16 Noiembrie 1918 //Hamangiu C. Codul general al României. – Vol. VIII: Legi uzuale 1913-1919. – București, 1919. – P. 1140-1154.

¹⁴ Decret-Lege relativ la exproprierea proprietățile rurale pentru cauzăde utilitate națională din 15 Decembrie 1918 //Hamangiu C. Codul general al României. – Vol. VIII: Legi uzuale 1913-1919. – București, 1919. – P. 1164-1165.

¹⁵ Decret-Lege relativ la determinarea pământului cultivabil supus exproprierei și a condițiilor acestei exproprierei din 16 Decembrie 1918 //Hamangiu C. Codul general al României. – Vol. VIII: Legi uzuale 1913-1919. – București, 1919. – P. 1166-1174.

¹⁶ Decret-Lege relativ la exproprierea pământurilor cultivabile din Basarabia din 22 Decembrie 1918 //Hamangiu C. Codul general al României. – Vol. VIII: Legi uzuale 1913-1919. – București, 1919. – P.1180-1186.

¹⁷ Див.: Garoflid C. Chestia agrară în România. – București, 1920. – P. I-II.

¹⁸ Mușat M., Ardeleanu I. La vie politique en Roumanie 1918-1921. – București: Editura Academiei RSR, 1978. – P.41-43.

¹⁹ Ibidem. – P. 57-59.

²⁰ Ibidem. – P. 67.

²¹ Ibidem. – P. 69.

²² Ibidem. – P. 81-82.

²³ Ibidem. – P. 176-177, 180.

²⁴ Докладніше див.: Mușat M., Ardeleanu I. La vie politique en Roumanie 1918-1921... - P. 180-182.

²⁵ Scurtu I. Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926). – București: Editura Literă, 1975. – P. 13-14.

²⁶ Ibidem. – P. 14-16, 18.

²⁷ Ibidem. – P.19-22.

²⁸ Ibidem. – P.22-26.

²⁹ Ibidem. – P.32-33.

³⁰ Ibidem. – P.33-38, 40-41.

³¹ Ibidem. – P.42-44.

³² Ibidem. – P.45-47.

³³ Ibidem. – P.47-49.

³⁴ Ibidem. – P.49-52.

³⁵ Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluționare... – P.590-593.

³⁶ Tănase-Iași Gh. Hotărîrea Presa muncitorească și socialistă din România. – Vol. III: 1917-1921. – Partea I: septembrie 1917 – iunie 1919. – București: Editura politică, 1971. – P. 285-286.

³⁷ Воля народа. – 1920. – 15, 29 лип.; История Румынии. В 2 т. /отв. ред. Лебедев Н.И. – Т.2: 1918-1970. – М.: Наука, 1971. – С.72-73.

³⁸ Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluționare... – P. 442-445.

³⁹ Ibidem. – P. 579-590.

⁴⁰ Ibidem. – P.591-599.

⁴¹ Канюк С. Буковина в румынській неволі. – Харків: Держвидав України, 1930. – С.93-102, 123; Курило В.М. У боротьбі за визволення. Революційно-визвольний рух на Буковині у 1922-1940 роках. – Львів: Вища школа, 1977. – С.57; Курило В.М. В авангарді революційного руху трудящих.(До 70-річчя утворення Компартії Буковини) //Український історичний журнал. – 1988. – №.11. – С.15; Піддубний Г. Буковина, її минуле і сучасне. Суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини. – Харків: Держвидав України, 1928. – С.232-234; Робітник. – 1921. – 17 лют.; Державний архів Чернівецької області. – Ф. П-3535. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк.6-8.

⁴² Очерки политической истории Румынии: 1859-1944. – Кишинёв: Штиинца, 1985. – С.234-248; Unc G., Dragne F. Semnificația istorică a congresului partidului din Mai 1921 //Revista de istorie. – 1981. – Nr.4. – P.626-636; Cușnir-Mihailovici C. Mișcarea muncitorească din România între anii 1917-1921. Crearea Partidului Comunist din România. – București: Editura politică, 1960. – P.321-325; Georgescu T. De la greva generală la crearea P.C.R. Lupta pentru clarificarea politică, ideologică și organizatorică din miscarea muncitorească în preajma creării P.C.R.(octombrie 1920-mai 1921). – București: Editura științifică, 1962. – P.146-159.